

Определены особенности стратегических направлений социально-экономического развития сельских территорий и рассмотрена система мероприятий стимулирования предпринимательской активности населения сельских территорий, создания совершенной инфраструктуры поддержки.

Ключевые слова: сельские территории, социально-экономическое развитие, финансы, кредит, ресурсы, инфраструктура, образовательно-консультационная сеть.

Vazhynskyi F.A., Kolodiychuk A.V. Features of development of enterprise on rural territories

The features of strategic directions of socio-economic development of rural territories are certain and the system of measures of stimulation of enterprise activity of population of rural territories, creation of perfect infrastructure of support is considered.

Keywords: rural territories, socio-economic development, finances, credit, resources, infrastructure, educational-consultative network.

УДК 338.246.2(477)

Доц. О.М. Свінцов¹, д-р екон. наук;
доц. В.М. Коцупей², канд. екон. наук;

ст. викл. Н.Я. Скірка¹, канд. екон. наук; здобувач А.А. Сельський²

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРНИХ ЗРУШЕНЬ В ЕКОНОМІЦІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Здійснено статистичний аналіз валового внутрішнього продукту, валової доданої вартості за видами економічної діяльності. Визначено особливості та основні напрямки структурних змін, які необхідні для досягнення економічного зростання країни.

Ключові слова: структурні пропорції, структурні трансформації, валовий випуск, національна економіка.

Постановка проблеми. Сучасна економіка України є складною системою, тобто сукупністю багатьох макроекономічних елементів, між якими існує постійний і закономірний зв'язок. Соціально-економічний розвиток національної економіки передбачає розроблення державних програм, вибір напрямків структурних змін в економіці, обґрунтування яких потребує комплексного аналізу структури вітчизняної економіки. Структурні економічні зміни повинні забезпечувати зростання економічного потенціалу країни, формування сучасної соціально орієнтованої економічної системи та зростання її міжнародної конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам структурної модернізації національної економіки, впливу структурних чинників на сучасні економічні процеси в національній економіці належить чільне місце в економічній літературі, їх досліджено в роботах видатних зарубіжних та вітчизняних науковців. Серед основних дослідників у цій сфері можна назвати Д.П. Богиню [1], В.Ф. Беседіна, [12], О.М. Бойка [2], Т.М. Бурбелу [3], С.Ю. Глазьева [5], М.О. Кобзистого [7], О.В. Коломийцеву [8], О.Ю. Красильникова [9], В.І. Крючкову [10], І. Лукінова [11], К.В. Савченка [13], Т.П. Шинкоренко [14] та багато інших.

¹ Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка;

² Львівська КА

Постановка завдання. Метою наукової роботи є подальше дослідження закономірностей та аналіз структурних трансформацій в національній економіці у напрямі забезпечення збалансованості, оптимальності та ефективності.

Виклад основного матеріалу. Структурні зрушення, що відбулися в українській економіці протягом останнього десятиліття, характеризуються низькою економічною ефективністю, зокрема, національній економіці сьогодні притаманне серйозне технологічне відставання. За даними економічного прогнозування Національної академії наук України, майже 60 % обсягу промислової продукції, виробленої в Україні, припадає на третій технологічний уклад [2, с. 33]. За випуском продукції третій технологічний уклад в Україні на сьогодні становить майже 58 % [4, с. 280]. Основу третього укладу становить важке машинобудування, виробництво і прокат сталі, електротехніка, лінії електропередач, хімічна промисловість. Така ситуація була характерна для розвинених країн світу в післявоєнний період.

Основу четвертого технологічного укладу становить автомобілебудування, кольорова металургія, виробництво синтетичних матеріалів, товарів тривалого використання, п'ятого – електронна промисловість, обчислювальна та оптико-волоконна техніка, програмне забезпечення, телекомунікації, біотехнології, інформаційні послуги. За випуском продукції четвертий технологічний уклад в Україні на сьогодні становить 38 %, п'ятий – лише 4 % [4, с. 280]. У 2007 р. частка високотехнологічної продукції у ВВП в Україні становила 0,93 % [4, с. 280]. Така ситуація може спричинити посилення втрати конкурентоспроможності вітчизняної продукції як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках, не забезпечить економічного зростання у найближчій та довготривалій перспективі. Треба зауважити, що за рівнем конкурентоспроможності Україна, згідно з методикою, яку застосовує дослідний інститут Legatum Institute, у "Рейтингу Глобального благополуччя" сьогодні посідає 68 місце [2, с. 33].

Аналіз показників структури національної економіки у динаміці є важливим засобом дослідження структурних зрушень. Дослідження ефективності структурних зрушень у країні проведемо за двома напрямками:

- 1) аналіз динаміки кількісних характеристик галузевих пропорцій структури економіки України;
- 2) факторний аналіз структурних зрушень за основними агрегатами валового внутрішнього продукту країни.

Сьогодні визначальними сферами економічної діяльності в Україні є промисловість та сільське господарство. Це зумовлено, з одного боку, специфікою спеціалізації української економіки в умовах колишнього Радянського Союзу, з іншого – особливостями сировинної бази та структурою людських ресурсів. Розвиток цих сфер економічної діяльності впливає на динаміку інших і насамперед тих, що надають послуги.

Дослідження зміни абсолютної величини часток виробництва продукції в сільському господарстві, добувній та обробній промисловості в структурі валового випуску в Україні за період з 2001 по 2008 рр., згідно з даними Державного комітету статистики України [6], дає змогу зробити такі висновки:

- у структурі валового випуску 50-55 % забезпечує сільське господарство та промисловість (найбільше значення у 2004 р. – 55,9 %, у 2008 р. – 54,2 %);
- в обсязі валового випуску сільського господарства відбуваються певні негативні зміни (якщо в 2001 р. частка цієї групи галузей становила 14,4 % валового випуску, то в 2007 р. – лише 7,8 %);
- частка обробної промисловості у валовому випуску найбільша – 35-42 % від загального обсягу;
- частка добувної промисловості в обсязі валового випуску продукції, яка в 2001 р. становила 5,1 %, зменшується до 3,9 % в 2007 р;
- певні позитивні тенденції спостерігаються в оптовій та роздрібній торгівлі (збільшення частки в обсязі валового випуску від 8,5 % до 11,0 %) та будівництві (від 4 % до 5 %).

Основним чинником покращення макроекономічних показників є зростання величини доданої вартості. На фоні зростання її величини, а відповідно зростання ВВП країни, істотних змін в її структурі за період 2002-2008 рр. не спостерігалось (табл. 1).

Табл. 1. Структура валової доданої вартості за видами економічної діяльності в національній економіці України, 2002-2008 рр., у %

Показники	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Валова додана вартість, всього	100	100	100	100	100	100	100
зокрема: сільське господарство	14,6	12,2	11,9	10,4	8,6	7,5	7,9
добувна промисловість	5,0	4,5	4,0	4,6	4,6	5,0	6,6
переробна промисловість	20,1	20,7	20,5	22,3	23,0	22,6	20,0
будівництво	3,8	4,3	4,6	4,2	4,5	4,8	3,5
торгівля	12,2	13,2	13,1	14,4	14,4	15,0	15,9
транспорт та зв'язок	13,7	14,6	13,6	12,2	11,9	11,0	10,6
освіта	5,4	5,7	5,2	5,4	5,5	5,2	5,3
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	3,6	3,8	3,5	3,6	3,7	3,5	3,5
інші види економічної діяльності	21,6	21,0	23,6	22,9	23,8	25,4	26,7

Джерело: [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.ukrstat.gov.ua>, розрахунки авторів.

У 2008 р. у створенні валової доданої вартості основна частка належить переробній промисловості (20,0 %), торгівлі (15,9 %), транспорту та зв'язку (10,6 %), сільському господарству (7,9 %). Виконані розрахунки підтверджують зменшення часток у валовій доданій вартості сільського господарства (від 14 % у 2002 р. до 7,9 % у 2008 р.) і транспорту та зв'язку (від 12,2 % у 2002 р. до 10,6 % у 2008 р.), а також зростання у валовій доданій вартості часток добувної промисловості та торгівлі. Такі структурні тенденції не відповідають загальним закономірностям розвитку світової економіки, зокрема тенденціям зростання частки високотехнологічних галузей переробної промисловості та сфери послуг.

З метою визначення галузевих тенденцій у створенні валової доданої вартості доцільним є розрахунок абсолютної величини зміни частки окремих галузей економіки у створенні валової доданої вартості за 2002 р. та 2008 р.

Індекс структурних змін у 2008 р. порівняно з 2007 р. становить

$$I_{c.з.} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n |a_i| = 0,63144.$$

Індекс структурних змін за більш тривалий період (2002-2008 рр.) є величиною у два рази більшою

$$I_{c.з.} = 3,51479.$$

Основним чинником зменшення величини індексу структурних змін є зниження валової доданої вартості в таких вагомих секторах економіки України, як сільське господарство (від 14,6 % у 2002 р. до 7,9 % у 2008 р.) та транспорт (від 13,7 % у 2002 р. до 10,6 % у 2008 р.). Позитивними є тенденції щодо зростання валової доданої вартості у торгівлі (від 12,2,6 % у 2002 р. до 15,9 % у 2008 р.).

Зменшення валової доданої вартості може відбуватися внаслідок як зростання проміжного споживання, так і зменшення обсягів випуску за видами економічної діяльності. Значною є частка проміжного споживання в структурі кінцевого продукту аналізованих галузей: у сільському господарстві вона становила в 2008 р. 58,2 % в обсязі валового випуску галузі; у добувній промисловості – 47,7 %; в обробній промисловості – 75,0 % [6].

Починаючи з 2003 р., обсяг випуску промислової продукції уповільнюється. У 2008 р. спостерігається зменшення обсягів виробництва (у % до 2007 р.) за такими видами промислової діяльності: добувна промисловість (на 2,4 %), переробна промисловість (на 3,2 %), харчова промисловість та переробка сільгосппродуктів (на 1,4 %), легка промисловість (на 3,4 %), виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення (на 15,0 %). Зростання обсягів виробництва відбулось у виробництві деревини та виробів з деревини (на 9,6 %), виробництві неметалевих мінеральних виробів (на 12 %). Сумарний спад обсягів виробництва продукції проти попереднього року становив 3,1 % [6].

Стосовно продукції сільського господарства, то в окремі періоди (2003 р., 2005 р., 2006 р.) зменшується обсяг виробництва на фоні зростання проміжного споживання (зростання вартості матеріальних та інших витрат). Комплексна дія цих чинників і призводить до зменшення частки валової доданої вартості цього виду економічної діяльності. Однією з основних характеристик зміни обсягів роздрібного товарообігу в українській економіці, починаючи з 1999 р. є стійка тенденція до зростання.

Проведене дослідження доводить, що заходи державної регуляторної діяльності повинні бути спрямовані на стимулювання обсягів виробництва в таких групах галузей, як сільське та лісове господарство, за умови стабільних темпів приросту валової доданої вартості в обробній промисловості та сфері послуг. Аналіз структурних зрушень за основними агрегатами ВВП виробленого, який, крім валової доданої вартості (ВДВ), охоплює податки (П) і субсидії (С), послуги фінансових посередників (ФП), здійснюється за такою базовою формулою:

$$ВВП_t = \sum_{i=1} ВДВ_{ti} + П_t - C_t - ФП_t,$$

де $\sum_{i=1} ВДВ_{ti}$ – сума валової доданої вартості за галузями економіки.

Проведення аналізу за два періоди (t ; $t+1$) забезпечує можливість визначення впливу зміни основних агрегатів ВВП на його обсяг. Математично це можна записати так:

$$\Delta VBP = \left(\sum_{i=1} VDB_{(t+1)i} - \sum_{i=1} VDB_{ti} \right) + (P_{t+1} - P_t) - (C_{t+1} - C_t) - (\Phi P_{t+1} - \Phi P_t) = \\ = \Delta VDB + \Delta P - \Delta C - \Delta \Phi P.$$

Різниця між зміною податків на продукти та імпорт та зміною субсидій визначається як зміна чистих податків

$$\Delta \Phi P = \Delta P - \Delta C.$$

Для проведення порівняльного аналізу впливу основних агрегатів ВВП виробленого на його обсяг було визначено два періоди: I період – 2006-2007 рр.; II період – 2007-2008 рр. (табл. 2). Результати аналізу визначаються частками окремих елементів у ВВП країни та динамікою їх змін.

Табл. 2. Аналіз структурних зрушень за основними агрегатами ВВП виробленого (млн грн)

Показники	2006	2007	2008	Вплив основних агрегатів ВВП на його обсяг			
				I період – 2006-2007 рр.		II період – 2007-2008 рр.	
				млн грн	у %	млн грн	у %
ВВП вироблений	544153	720731	949864	176578	100	229133	100
Валова додана вартість	474123	634794	827193	160671	90,99	192399	83,97
Чисті податки на продукти та імпорт	70030	85937	122671	15907	9,90	36734	19,09
Оплата послуг фінансових посередників	13009	22098	36537	9089	5,15	14439	6,30

Джерело: [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.ukrstat.gov.ua>, розрахунки авторів.

Основним висновком за результатами аналізу є визначення негативних тенденцій у зміні структури ВВП. Істотно зменшується частка валової доданої вартості (у I періоді вона становила 90,99 %, а в II періоді (2007-2008 рр.) – 83,97 %). Причини цього зменшення ми проаналізували під час визначення динаміки галузевих пропорцій в українській економіці.

Зростання частки чистих податків на продукти та імпорт у структурі ВВП характеризують зростання впливу держави на товарний ринок країни. Їх частка зросла більше, ніж у 2 рази (від 9,9 % до 19,1 %). Зростає і частка оплати послуг фінансових посередників (від 5,1 % в I періоді до 6,3 % в II періоді). Важливим чинником розвитку економіки країни є визначення напрямів, меж та засобів формування макроекономічних фінансових ресурсів, або визначення ВВП країни за категоріями доходів секторів економіки.

Аналіз впливу основних факторних доходів як первинних доходів учасників виробництва (оплати праці найманих працівників – як доходів власників робочої сили; доходів підприємств і прибутків – як доходів підприємницького сектору; податків на продукти, виробництво та імпорт – як доходів держави) дає змогу визначити участь кожного з макроекономічних агрегатів у створенні ВВП країни (табл. 3).

Табл. 3. Аналіз структурних зрушень за основними агрегатами ВВП за доходами (млн грн)

Показники	2006	2007	2008	Вплив основних агрегатів ВВП на його обсяг			
				І період – 2006-2007 рр.		ІІ період – 2007-2008 рр.	
				млн грн	у %	млн грн	у %
ВВП за доходами	544153	720731	949864	176578	100,0	229133	100,0
Оплата праці найманих працівників	268631	351936	465487	83305	47,18	113551	49,56
Чисті податки на виробництво та імпорт	73486	87841	118343	14355	8,13	30502	13,31
Валовий прибуток, змішаний дохід	202036	280954	366034	78918	44,69	85080	37,13

Джерело: [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.ukrstat.gov.ua>, розрахунки авторів.

Проведений аналіз доводить певні позитивні тенденції в структурних зрушеннях української економіки. Частка оплати праці найманих працівників в ВВП країни досягла загальносвітового рівня (50-60 % до ВВП). У прирості ВВП за період 2007-2008 рр. вона становила 47-49 % (у прирості 2006-2007 рр. – 45,34 %). Вплив цього чинника на динаміку економічного зростання полягає в тому, що оплата праці (заробітна плата) виконує чотири основні функції: відтворювальну, регулювальну, стимуляційну та соціальну.

Подальше зростання ВВП країни є неможливим без зростання споживчого попиту, а саме заробітна плата і є основним чинником розширення внутрішнього товарного ринку та підвищення добробуту населення. Проте особливої уваги під час створення умов для зростання заробітної плати потребує підвищення продуктивності підприємств та рівня зайнятості населення. Тобто кількісне зростання оплати праці найманих працівників обов'язково повинно сприяти покращенню якісних характеристик економічного зростання в країні.

Негативною тенденцією в структурі ВВП за категоріями доходів є зростання в 2006-2008 рр. частки податків на виробництво та імпорт (з 8,12 % до 13,31 %). За умови підвищення рівня оплати праці найманих працівників можна зробити висновок, що в 2008 р. основне податкове навантаження переміщується в бік підприємницького сектору, тобто відбувається процес зміщення змісту регуляторної функції податків на користь фіскальної.

Як наслідок, частка валового прибутку, змішаного доходу в прирості ВВП зменшується до 37,13 % (для порівняння в першому періоді – 44,69 %). Причиною подібної тенденції може бути не тільки збільшення податкового навантаження на діяльність підприємницького сектору, а й відміна окремих пільг щодо їх діяльності. Основним негативним моментом зменшення приросту валового прибутку є уповільнення інвестиційної активності підприємницького сектору.

Отже, структурні зрушення в національній економіці характеризуються як позитивними, так і негативними тенденціями. На наш погляд, найбільш негативною характеристикою є те, що у вітчизняній економіці домінують

енергоємні і матеріаломісткі виробництва, які постійно відчують на собі майже монопольну залежність від імпорту паливно-енергетичних ресурсів. Розвиток галузей та сфер національної економіки потребує достатнього фінансування, науково обґрунтованої інноваційно-інвестиційної політики держави, створення державою сприятливого інвестиційного клімату для більш широкого залучення як внутрішніх, так і іноземних інвестицій.

Актуальність потреби державного регулювання структурних зрушень зумовлена реальними загрозами з погляду потреб, по-перше, структурної модернізації, а по-друге, адаптації національної економіки до світової. Такими загрозами є:

- загострення конкурентної боротьби за інноваційні та інтелектуальні ресурси з метою створення національних конкурентних переваг;
- можливості закріплення низькотехнологічного рівня промислових підприємств;
- вичерпання поточних конкурентних переваг видів економічної діяльності України, які орієнтовані на зовнішній попит, за рахунок подорожчання імпортованих енергоресурсів;
- наявність малоефективних механізмів перерозподілу капіталу всіх секторів економіки;
- недосконалість механізму використання інноваційного потенціалу, який міг би сприяти підвищенню ступеня конкурентоспроможності [2, с. 32].

Висновки. Отже, структура національної економіки вичерпала свої можливості й не може забезпечити економічної стабільності та економічного зростання. Процес формування ефективних структурних пропорцій в економіці України потребує комплексного підходу щодо визначення основних інструментів державного регуляторного впливу. На сьогодні формування оптимальних економічних пропорцій повинні визначати основу державного регулювання структури економіки України.

Література

1. **Богиня Д.** Структурна перебудова економіки і проблема інвестицій / Д. Богиня, Г. Волинський // Економіка України. – 1997. – № 12. – С. 41-50.
2. **Бойко О.М.** Особливості розвитку структурно-динамічних зрушень в економіці України / О.М. Бойко // Національне господарство України: теорія та практика управління : зб. наук. праць. – К. : Рада по вивченню продуктивних сил України, 2008. – С. 29-36.
3. **Бурбела Т.М.** Оптимальна структура економіки України в перехідний період / Т.М. Бурбела, М.О. Дуда // Науково-технічна інформація. – 2009. – № 2. – С. 3-10.
4. **Висоцька І.Б.** Стан та проблеми інноваційної діяльності промисловості України / І.Б. Висоцька // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.10. – С. 279-285.
5. **Глазьев С.Ю.** Теория долгосрочного технико-экономического развития / С.Ю. Глазьев. – М. : Изд-во "ВлаДар", 1993. – 310 с.
6. **Держком. статистики.** [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. **Кобзистий М.О.** Інституціональні умови реалізації структурних зрушень у трансформаційній економіці / М.О. Кобзистий // Науково-технічна інформація. – 2005. – № 2. – С. 34-38.
8. **Коломийцева О.В.** Вплив світових тенденцій на формування структурних зрушень в економіці країни / О.В. Коломийцева // Вісник Хмельницького національного університету. – Сер.: Економічні науки. – 2010. – № 1, т. 2. – С. 289-294.
9. **Красильников О.Ю.** Структурные сдвиги в экономике: теория и методология / О.Ю. Красильников. – Саратов : Изд-во "Научная книга", 1999. – 65 с.

10. Крючкова В.І. Структурні чинники розвитку економіки України / В.І. Крючкова. – К. : Наук. думка. – 2004. – 316 с.

11. Лукінов І. Економічні трансформації / І. Лукінов. – К. : Вид-во ІЕНАНУ, 1997. – 455 с.

12. Ринкова трансформація економіки України: проблеми регулювання : монографія / за ред. В.Ф. Беседіна, А.С. Музиченко. – К. : Вид-во НДЕІ, 2005. – 551 с.

13. Савченко К.В. Аналіз технологічної структури економіки України в контексті забезпечення економічної безпеки держави / К.В. Савченко // Механізм регулювання економіки. – 2009. – № 4, т. 1. – С. 171-178.

14. Шинкоренко Т.П. Структурні зміни в економіці України: порівняння із загальносвітовими тенденціями / Т.П. Шинкоренко // Економіка і прогнозування. – 2006. – № 1. – С. 77-92.

Свинцов О.М., Коцупей В.М., Скурка Н.Я., Сельский А.А. Особенности структурных сдвигов в экономике современной Украины

Проведен статистический анализ валового внутреннего продукта, валовой добавленной стоимости по видам экономической деятельности. Определены особенности и основные направления структурных изменений, которые необходимы для достижения экономического роста страны.

Ключевые слова: структурные пропорции, структурные трансформации, валовой выпуск, национальная экономика.

Svincov O.M., Kocupey V.M., Skirka N.Ya., Sel'skiy A.A. Features of structural changes are in economy of modern Ukraine

In the article the statistical analysis of gross domestic product, gross value added is conducted after the types of economic activity. Features and basic directions of structural changes which are needed for achievement of the economy growing of country are certain.

Keywords: structural proportions, structural transformations, gross issue, national economy.

УДК 331.101.3:658.0

Доц. О.І. Іляш, канд. екон. наук;
магістрант О.В. Костів – Львівська КА

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ЗА СКЛАДОВОЮ МОТИВАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ

Узагальнено теоретичні та методичні засади мотивації трудової діяльності. Обґрунтовано модель мотивації праці на підприємстві та визначено концептуальні характеристики елементів мотиваційного механізму трудового потенціалу. Запропоновано пріоритетні напрямки ефективного використання трудового потенціалу підприємства за складовою мотиваційного механізму.

Ключові слова: трудовий потенціал, мотивація, мотиваційний механізм, мотиви, стимули, потреби, трудова діяльність, праця.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку України проблема мотивації трудових ресурсів набула важливого значення, оскільки вирішення головних завдань, які стоять перед суспільством, можливе лише за умови створення належної мотиваційної основи, здатної спонукати персонал до ефективної діяльності. У цьому напрямку необхідно розробити такий мотиваційний механізм, який сприятиме заохоченню працівників до високорезультативної діяльності, підвищенню ефективності функціонування підприємств та активно вплине на розвиток національної економіки.

Варто зазначити, що у вітчизняній практиці такі питання недостатньо вивчені з теоретичних позицій і майже не використовуються в практичній ді-